

Ольга Демиденко

кандидат педагогічних наук, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-0643-5510
olga.demydenko80@gmail.com

Єлизавета Гутарєва

магістрантка факультету лінгвістики
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
egutareva@gmail.com

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ З ПСИХОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена стилістичним особливостям перекладу англomовних текстів популярної психології українською мовою. Дослідження особливостей перекладу англomовних текстів з популярної психології обумовлено прогресивним характером розвитку галузі психології в світі та ґрунтується на міждисциплінарному підході й розгляді перекладу з різних точок зору. Проведено аналіз стилістичних засобів на аспект відображення емоцій, виділено основні характеристики лексичних одиниць. Враховуючи вузьку спрямованість теми дослідження та здобутки, які вже досягнуті у цій царині, запропонована робота систематизує та висвітлює основні особливості, що виявляються при перекладі, та аналізує основні способи передачі англomовних стилістично маркованих одиниць фахової психології. Розглянуто основні складнощі, які виникають при передачі стилістичними засобами емоцій в англomовній літературі популярної психології та їх відтворення в мові перекладу. Зазначено, що вдалий переклад наближає читача до властивих йому соціокультурних рис у тексті та робить інформацію доступною. Відображення різних стилістичних засобів актуалізує не лише популярність науки в суспільстві, а і заохочує людей до вивчення цієї теми. Наголошено, що здатність перекладача вдало застосувати перекладацькі трансформації, зберігаючи локальні риси, першочергово закладений зміст та добирати вдалі відповідники, вказує на досвідченість та професіоналізм у заданій темі. Вибір відповідних перекладацьких стратегій і тактик впливає на загальне сприйняття літератури в досліджуваній галузі популярної психології.

Ключові слова: фахова мова психології; стилістичні засоби; прийоми перекладу; стиль; художній стиль.

1. ВСТУП

Англійська мова на сучасному етапі розвитку суспільства є невід'ємним засобом спілкування й отримання інформації. Вона є ключовим інструментом задля вільного обміну знаннями і їх поширення, а також – способом міжкультурної комунікації. Загальновідомо, що мова є системою вербальних форм, які мають певне значення. В процесі перекладу з мови оригіналу на цільову мову перед перекладачем постає низка проблем, які мають бути вирішені найдоцільнішим способом. Однією з таких є передача стильових особливостей. Основною перешкодою при цьому стає невідповідність структурних аспектів мов, а також, культурна специфіка різних країн. Стилiстичні особливості текстів з психології мають не лише передавати основний зміст та мати адекватний переклад, а ще і відтворювати зв'язність та однаковим чином впливати на реципієнта. Однією з нагальних проблем сучасного перекладознавства, яка виникає в англomовному психологічному дискурсі, є відтворення нових термінів, що виникають через стрімкий розвиток цієї галузі.

Психологічна література на сьогодні має не лише спеціалізований характер, а й відтворена у науково-популярному жанрі, що збільшує охоплення читачів, а також змінює наратив опису. Перед перекладачем постає задача не лише вірного висвітлення заданих термінів, а й влучного донесення популярною мовою основного повідомлення. Про значимість цієї теми свідчить виникнення такого жанру як популярна психологія.

Новизна роботи пояснюється недостатньою кількістю матеріалів, а також відсутністю комплексного дослідження жанру популярної психології. Зазначимо, що в цій роботі розглянуто незначну кількість філологічних робіт, що розкривають тему перекладу літератури з популярної психології.

Серед мовознавців, які працюють у сфері психології, такі: Лобанова (особливості терм. психології), Дмитрасевич (структурно-семантичну організацію терм. психології), Раксіна й Осінська (перекладацький аспект) та ін.

Метою статті є окреслення і висвітлення основних особливостей перекладу англійських стилістично маркованих одиниць фахової психології, а саме популярної психології, й окреслення основних складнощів, що виникають при їх перекладі.

2. МЕТОДИ

В процесі роботи над статтею ми використовували такі методи: аналіз і синтез – для виявлення продуктивних англійських лексичних одиниць у галузі популярної психології для їх подальшого лінгвістичного та перекладацького аналізу; індукція та дедукція – для аналізу поняття «літературний стиль», його класифікацій; метод узагальнення – для визначення ключових особливостей при передачі лексичних одиниць українською мовою; метод безперервної вибірки – для відбору необхідних прикладів.

Матеріалом дослідження стали книга американського психолога Томаса Мура “Care of the Soul” (Moore, 2012) та її переклад українською мовою «Піклування про душу» (Mur, 2019).

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Загальновідомо, що будь-яка фахова мова визначається спеціальною галузевою термінологією, специфічними саме для неї комунікантами і комунікативними ситуаціями (Федоренко & Шеремета, 2021, с. 44). Фахова мова психології охоплює специфічні лексичні одиниці, які слугують для найменування явищ, описаних у текстах психології різних жанрів, як-от популярній чи практичній психології.

Сьогодні значною популярністю користується література, що стосується психологічного розвитку, вирішення життєвих дилем, що дає настанови стосовно складних життєвих рішень, тощо. Така література поєднує як професійну компетенцію, так і особисті роздуми автора, а також може включати релевантні тренінги, особисте бачення чи суб’єктивні погляди суспільства. Багато психологічних новоутворень англійської мови виникає, головним чином, в британському й американському національному варіантах. Ці варіанти є основними постачальниками лексичних інновацій в психологічній терміносистемі сучасної англійської мови. Це створює основу для нових досліджень і проведення аналізу нових матеріалів.

Для доцільного перекладу текстів з психології необхідні не лише загальні знання та розуміння психології, а й досконале оперування прийомами і техніками перекладу. Особливостями текстів у сфері психології є багате використання термінологічної лексики (словосполучень, складних слів, метафор). Спеціалізована література має науковий характер і їй притаманні наступні риси: формальність, інформативність, точність, об’єктивність, тощо. Ці характеристики підпадають під загальне визначення терміну стиль.

Стиль як поняття зародився ще в античні часи. Термін був запропонований греками і римлянами для пояснення мистецтва красномовства. Під стилем мовлення розуміють використання своєрідних засобів мови, які в сукупності відповідають певному напрямку. Наявність різних стилів в мові характеризує високий рівень розвитку мови і її активного функціонування. Повнота і багатство кожного зі стилів пояснюється значним розвитком у

кожній сфері життя, до якого вони відносяться. Варто зазначити, що загалом система стилів у багатьох розвинутих мовах є схожою. Це пояснюється загальною глобалізацією та концентрацією уваги щодо загальноважливих процесів, позамовних реалій всередині кожної країни та всьому світі загалом. Тож, відповідно до цих класифікацій можна виділити основні стилі, які є однаковими в класифікаціях більшості науковців є: розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий, публіцистичний. Деякі окремо виділяють ще епістолярний, ораторський і конфесійний стилі. У більшості випадків межі стилів не є непорушними. Кожен стиль має свої домінуючі риси, але для досягнення певної мети (зрозумілості, чіткості лаконічності) може мати риси, притаманні іншим стилям.

Основними елементами при відображенні стилю є стилістичні засоби. Без стилістичних засобів неможливе відображення особливостей стилю і його як такого. Художній стиль – поняття, яке має багато тлумачень серед науковців, зокрема одне з них: «особлива побудова речення, яка притаманна кожному письменнику, подібно до тієї незмінної форми, в яку він виливає всі думки, які хоче висловити» (Линтвар, 2014). Під літературним стилем маються на увазі «внутрішні мовні фактори, які по-різному проявляються у кожного письменника залежно від епохи, напрямку, жанру і таланту» (Линтвар, 2014). Стиль є комбінацією стилістичних, структурних і граматичних ознак, які є маркерами і відображають літературні вподобання авторів.

Для здійснення вдалої передачі контексту і збереження емоційності, які були першочергово закладені автором, при перекладі психологічно-популярної літератури значну увагу приділяють стилістичним засобам. Не завжди буквальний переклад буде доцільним та відбиватиме соціокультурний елемент. Серед стилістичних засобів, які трапляються найчастіше при перекладі виділяють: епітети, метафори, алюзії, порівняння, синекдохи, протиставлення, емпатичні конструкції тощо.

Одним зі стилістичних засобів, який є найпродуктивнішим при перекладі психологічно-популярної психології є епітет. Епітети, які несуть соціокультурне забарвлення при перекладі надаються з поясненням, або ж, перекладач знаходить відповідник в мові перекладу. Загалом, в текстах з популярної психології зустрічається епітети на позначення емоцій, психологічних станів або опису особистості. Часто, увага зосереджується на окресленні почуттів і станів, які не підпадають під опис норми, а тому для їх відтворення перекладач вдається до підбору еквівалентів. До таких еквівалентів можуть входити слова, що базуються на стереотипних баченнях суспільства – вони будуть звичними для більшості і створять необхідне уявлення про конкретну тему. Епітети на зображення емоцій можуть нести позитивне і негативне означення. *Maybe some new fateful, flaming (red) passion – not necessarily a person – is entering the dreamer's soul, giving rise to the familiar tension between new passion and old cherished life structure (Moore, 2012, p. 111).* – Можливо, в душу сновидиці входить нова фатальна, вогненна (руда) пристрасть, і не конче якась людина, а це породжує відому напругу між новою пристрастю і старими заповітними структурами життя (Мур, 2019, с. 52).

Метафора є другим стилістичним засобом, який найчастіше застосовується при перекладі психологічно-популярної літератури. Метафора використовується не лише як троп для покращення мовлення, а як повноцінний елемент, який створює певне уявлення про процес, про який йде мова. Метафора особлива тим, що вона впливає на читача підсвідомо, додаючи нові асоціації та доповнюючи вже існуючі. Метафора допомагає вималювати в уяві певні явища, які окреслюють ситуацію загалом. *But then, like wax melting in the presence of a gentle heat, like frost melting in the morning sun, Narcissus is consumed by the hidden fire of love (Moore, 2012, p. 64).* – Але потім, наче віск, що плавиться від ніжного тепла, як наморозь біла тане під променями вранішнього сонця, Нарциса поглинає невидимий вогонь любові (Мур, 2019, с. 32).

Як різновид метонімії, в текстах була виявлена синекдоха, стилістичний засіб, який називає поняття частковим кількісним чи якісним чи кількісним співвідношенням. *We don't want to turn against Artemis in our efforts to rid ourselves of jealousy or outwit it (Moore, 2012, p. 99.)* – Ми не за те, щоб їти всупереч Артеміді у наших спробах позбутися ревності і

перемудрувати їх». (Мур, 2019, с. 48). В цьому прикладі під образом Артеміди маються на увазі різні людські явища, які поєднують в собі справедливість, чесність і чистоту намірів. Саме тому, їм протиставляються ревності.

Одним зі стилістичних явищ, яке є популярним у психологічній літературі є алюзія. Загалом, психологічні підходи базуються на досвіді інших людей і саме тому різноманітні алюзії на відомі випадки з життя, популярних особистостей чи загальновідомих митців є досить популярним і продуктивним способом. Часто, уся розповідь побудована на алюзії на загальновідомий давньогрецький міф чи художню розповідь, на основі якої автор поетапно пояснює людські взаємини, емоції та поведінку. Алюзія як стилістичний засіб є досить корисною в прагматичному сенсі, бо додає до авторської історії вже існуючу мовну картину світу, чим досягає ще більшої довіри читача. *In his studies of alchemy, Jung says that the work begins and ends with Mercury* (Moore, 2012, p. 5). – *У своїх працях про алхімію Юнг стверджує, що робота починається і завершується Меркурієм».* (Мур, 2019, с. 3). *В алхімії Меркурій розуміли як двоїстий, чоловічо-жіночий, як матеріальний, так і нематеріальний дух, що символізує кожен з етапів алхімічного перетворення: від каменя й металу – аж до найвищої, живої креатури; його знак – змія* (Мур, 2019, с. 3). Пересічному читачеві ця алюзія може стати незрозумілою. Проте, в тексті автор одразу подає пояснення, що спрощує сприйняття загального змісту.

Порівняння як стилістичний засіб близьке до алюзії, бо так само додає додаткових сенсів до існуючих систем світу, покращуючи розуміння явищу, яке описується. Також, цей засіб досить активно застосовується через простоту і загальнодоступність доводів, та не вимагає поглиблених знань для цілковитого розуміння тексту. *We may be like Hippolytus, sincerely and honest devoted to principles that we consider absolute, while, unknown to us, other different, seemingly incompatible demands are also coming our way* (Moore, 2012, p. 99). – *Ми можемо діяти, як Гіпполіт, чесно і щиро служити абсолютним, на нашу думку, принципам, але тим часом на нашому шляху поставатимуть невідомі нам, зовсім інші і, як видно, несумісні потреби* (Мур, 2019, с. 48). Пояснення порівняння ми можемо простежити одразу після його використання. Автор точно дає зрозуміти, що він хотів донести саме цим порівнянням.

Протиставлення є досить популярним засобом, який привертає увагу до кількісних або якісних відмінностей, наполягаючи на особливості існування саме певного процесу чи аспекту. Протиставлення виражається за допомогою граматичних конструкцій *but, yet, whereas, nevertheless, still, not as much as, however* тощо. *It remains unrealistic and twisted, and yet it is the raw material for wisdom* (Moore, 2012, p. 103.) – *Він залишається нереалізованим і викривленим, але водночас і сировиною для мудрості* (Мур, 2019, с. 50).

Особливе місце серед стилістичних засобів у психологічно-популярній літературі займають емфатичні конструкції. Література популярної психології створена для широкого кола читачів, а тому задля простішого розуміння і донесення усієї інформації передбачені емфатичні конструкції, які привертають увагу до змістовних блоків. Емфатичні конструкції більш характерні для художнього і публіцистичного стилів, а тому лаконічно відображаються у контексті психологічно-популярної психології. *In a culture in which women are oppressed and all things feminine are undervalued, "wife" is not as honorable a title as it might be* (Moore, 2012, p. 108). – *У культурі, де пригнічують жінок, а всі жіночі якості недооцінюються, «дружину» належно не шанують.* (Мур, 2019, с. 51). Емфатичні конструкції не лише звертають увагу на виділені моменти, а й посилюють значимість вищесказаного.

Переклад англійських текстів в галузі психології, а особливо – популярної психології, має не меті не лише правильне та адекватне відтворення лексичних одиниць, а й збереження першочергового задуму автора, його стилю. Література, зокрема популярна, має нести таке саме емоційне навантаження та викликати відповідні емоції. Перекладач має виступати у ролі модератора між текстом оригіналу і перекладом, а не відтворювати власне розуміння тексту оригіналу. Від перекладача вимагається не лише доцільна асиміляція твору, а й максимальне збереження першочергових структур і змістів. Вищезгадані поняття хоч і

розмежовані, все ж можуть пересікатися в окремих випадках задля найкращого донесення інформації.

Отже, складнощами при передачі стилістичних особливостей популярної психології може бути відсутність еквівалента або наведення культурного аспекту, який не характерний для інших народностей. При перекладі психологічної літератури варто зважати на внормовані переклади та співвідносити мовні реалії з культурними особливостями. Процес перекладу може ускладнюватись через необхідність глибокого розуміння матеріалу, що означає достатньо детальне вивчення матеріалу для перекладу та, навіть, навчання за напрямком сфери перекладу.

Серед основних стилістичних проблем при перекладі можна вважати передачу виражальних засобів, за допомогою яких відображається образність і яскравість тексту, а також, досягається емоційний вплив на читача.

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи даний аналіз, можна підкреслити, що психологія є галуззю, яка продовжує активно розвиватись, вносячи все нові і нові терміни та поняття. Цей напрямок залишається цікавим для дослідження, бо пропонує загальні способи вирішення перекладацьких проблем у галузі психології та звертає увагу на особливості, з якими може стикнувся перекладач в процесі перекладу. Серед основних стилістичних проблем, з якими стикається перекладач при перекладі текстів з психології є: багатозначність термінів та пошук вдалого відповідника, використання метафоричної лексики та загальнонародних слів, знаходження вдалого відповідника для слів-неологізмів, відтворення псевдо-інтернаціоналізмів, тощо. Також, значною проблемою, через яку виникають розбіжності в сприйнятті інформації є різні картини світу української та англійської мов, відсутності однозначних відповідників та різні способи словотвору.

Жанр популярної психології залишається актуальним і знаходить все ширше застосування серед великої аудиторії. Проблеми її перекладу мають специфічний характер і залишають широке поле для їх дослідження.

Перспективою подальших досліджень може стати більш розгалужена класифікація стилістично маркованих одиниць фахової мови психології і виокремлення неспецифічних проблем при їх перекладі. Також, можлива екстраполяція на суміжні науки, з-поміж яких педагогіка, соціологія тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Краснова Л. В. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору. Дрогобич : Вимір, 1997. 147 с.
- Линтвар О. М. Індивідуальний авторський стиль (ідіостиль), ідіолект автора художнього твору. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 44. С. 160–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_44_50
- Мірам Г. Є. Основи перекладу: курс лекцій. К. : Ніка-Центр, 2003. 240 с.
- Мур Т. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя (пер. з англ. О. Демиденко) / за фак. ред. Олега Фешовця. Львів : Астролябія, 2019. 320 с.
- Федоренко С. В., Шеремета К. Б. Студіювання фахової мови в лінгводидактичному та власне лінгвістичному аспектах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2021. Vol. 11, № 79. С. 42–45.
- Moore T. Care of the Soul. Piatkus Books, 2012. 313 p.
- Pernau M., Rajamani I. Emotional translations: conceptual history beyond language. *History & Theory*. 2016. Vol. 55, № 1. P. 46–65. <https://doi.org/10.1111/hith.10787>
- Moore Th. Care of the Soul, 2012. 312 p.

REFERENCES

- Fedorenko, S. V., & Sheremeta, K. B. (2021). Studiyuvannya fakhovoyi movy v lnhvodydaktychnomu ta vlasne lnhvistychnomu aspektakh [Studying pecialized language in linguodidactic and linguistic aspects]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*. *Philology series*, 11(79), 42–45. [in Ukrainian]
- Krasnova, L. V. (1997). *Do problemy analizu ta interpretatsii khudozhnoho tvoruv* [To the problem of analysis and interpretation of an artistic work]. Drogobych: Vymir. [in Ukrainian]

- Lyntvar, O. M. (2014). Indyvidualnyi avtorskyi styl (idiostyl), idiolekt avtora khudozhnoho tvoru [Individual author's style (idiostyle), idiolect of the author of an artistic work]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*, 44, 160–162. [in Ukrainian]
- Miram, H. Ye. (2003). *Osnovy perekladu: kurs leksii* [Fundamentals of translation: a course of lectures]. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian]
- Moore, T. (2019). Pikluvannya pro dushu: yak spovnyty hlybinoiu i sensom shchodenne zhyttia [Caring for the soul: how to fill daily life with depth and meaning] / per. z anhł. O. Demydenko / za red. Oleha Feshovtsya. Lviv: Astrolyabiya. [in Ukrainian]
- Moore, T. (2012). *Care of the Soul*. Piatkus Books.
- Pernau, M., & Rajamani, I. (2016). Emotional translations: conceptual history beyond language. *History & Theory*, 55(1), 46–65. <https://doi.org/10.1111/hith.10787> [in English]

Olha Demydenko, Yelyzaveta Hutarieva. Stylistic features of the translation of English language psychology texts into Ukrainian.

The article focuses on the stylistic features of the translation of English-language texts of popular psychology into Ukrainian. The study of the peculiarities of the translation of English-language texts from popular psychology is due to the progressive nature of the development of the field of psychology in the world and is based on an interdisciplinary approach and consideration of the translation from different points of view. The analysis of stylistic means was carried out for the aspect of displaying emotions, the main characteristics of lexical units were highlighted. Taking into account the narrow focus of the research topic and the achievements that have already been made in this area, the proposed work systematizes and highlights the main features revealed during translation, and analyzes the main ways of transmitting English-language stylistically marked units of professional psychology. The main difficulties that arise when conveying emotions by stylistic means in the English-language literature of popular psychology and their reproduction in the translated language are considered. It is noted that a successful translation brings the reader closer to the socio-cultural features inherent in the text and makes information accessible. The display of various stylistic means actualizes not only the popularity of science in society, but also encourages people to study this topic. It is emphasized that the translator's ability to successfully apply translation transformations, preserving local features, the primarily intended content and selecting successful counterparts, indicates experience and professionalism in the given topic. The choice of appropriate translation strategies and tactics makes an impact on the general perception of literature in the researched field of popular psychology.

Keywords: specialized language of psychology; stylistic means; translation methods; style; literary style.

Received: November 14, 2022
Accepted: November 25, 2022